

Як нобелівського лауреата з Полісся переслідувала «згубна коханка»

Жорж Шарпак (Георгій Харпак) отримав Нобелівську премію з фізики, винайшов пропорційну камеру і так здійснив революцію у дослідженнях елементарних частинок. Народився ж майбутній всесвітньовідомий вчений 1924 року у Дубровиці. «Семирічний Гриша купався в озері, - пригадує місцевий старожил Федір Мосійчук, - наступив на зрізане стебло осоки та проколов ногу. Почалося зараження. Рана не загоювалася, тому лікар порадив їхати до Варшави».

Після того жителі Дубровиці не побачать ані хлопчика, а ні його родину, проте про Жоржа дізнається увесь світ.

Економіст з України, який навчив світ рахувати ВВП

Жорж Шарпак виріс у небагатій єврейській сім'ї, що проживала у Сарнах. Три чверті населення склали євреї. Молода пара тимчасово переїхала у сусідню Дубровицю - національно строкатіше містечко.

Гриша народився там, але поліське дитинство провів у Сарнах. Євреї, особливо молодь, часто веселилися з українцями, пригадував пан Шарпак. Юнаки та дівчата ставали разом у коло, танцювали, співали. Яскраві жіночі костюми, червоні чобітки та головні убори з довгими стрічками додавали емоцій.

Сім'я тата - Мотеле Харпака - утримувала мануфактурну крамницю, що торгувала тканинами. Вона розташувалася на вулиці, яку містяни прозвали «веселою» - мабуть, через смішні єврейські історії, які розповідав дядько Жоржа.

Вчений успадкував цю рису, адже вмів розвеселити будь-яку компанію. Великі сині очі Гриші нагадували батьківські. Крім того, він був високого зросту. Загалом зовнішність пана Шарпака різнилася від карикатур антисемітів.

Гриша захоплювався вродою мами - Хане Шаніро. Висока, струнка, смаглява, з довгим волоссям та чорними очима - пам'ять відтворювала її до найменших дрібниць. Свого часу мама жила і навчалась в Олевську. Висока і струнка юнка з гострим розумом і рішучим характером привернула увагу Мотеле Шарпака. Їй було 18, коли вони одружились. Мати Григорія дуже любила читати, захоплювалася музикою. Це захоплення вона передала і своєму синові. Жінка вірила у талант сина, що спонукало його вчитися, досліджувати і... відкривати.

У 1926-1928 рр. Харпаки виїжджають до Палестини, шукаючи кращої долі. Приїхавши на нове місце, потрапивши у нове оточення, зовсім відмінний клімат від попереднього, сім'я знову опинилася в досить важких умовах. Батько влаштувався на будівництво дороги подрібнювати каміння. Цю ж роботу син виконуватиме через двадцять років під наглядом есесівців.

Згодом захворів малий Гриша, почалось запалення очей, яке в нестерпній спеці через відсутність гігієни не можна було вилікувати. Нависла загроза сліпоти. Сім'я через два роки повертається знову до Сарн.

Тоді - розмірковував пан Шарпак – мама і запланувала переїзд до Франції.

Незвичайні кораблі

Щоб вступити до гімназії у Сарнах, Гриша терміново вчив польську. Це була його четверта мова після ідишу, російської та арабської.

Католицизм, який насаджували поляки, виховав стійку неприязнь до релігії. Через декілька років - у паризькій школі - хлопчик зробить висновок: потрібно жити «тут і зараз». У польській гімназії Гришу одразу помітила вчителька. Вона дивувалася уяві учня, який вигадував і майстрував хитромудрі кораблі.

Педагог запевняла маму: хлопчику потрібно вчитися.

«Як Бог у Франції»

«Щасливий, як Бог у Франції», - ці слова давнього прислів'я на ідиш позначили переїзд Харпаків у «країну культури та свободи». Такою уявляли Францію переселенці.

Батьки Гриші не боялися нелегального становища чи матеріальної скрути. Як і в Палестині, вони були готові до проблем заради дітей. Гриша це розумів. Хлопчик пристрасно вчив французьку - п'яту за сім років мову. Він захопився читанням і годинами просиджував у бібліотеці в той час, коли ровесники каталися на велосипедах або гралися кульками.

Майбутній фізик «ковтав» всі книги, що потрапляли на очі. Твори Жуль Верна, Олександра Дюма, Фенімора Купера пришвидшили успіхи у вивченні французької. Під час війни дев'ятнадцятирічний учень ліцею був учасником руху Опору. Він шукав житло для партизанів, допомагав із фальшивими документами. Юнака арештували. Майже рік Григорій провів у концтаборі Дахау. Примусова праця назавжди відбила інтерес до садівництва, а вид лопати сів паніку.

Вимоглива коханка

Після війни Григорій Шарпак отримав французьке громадянство і став Жоржем Шарпаком. Перша мрія збулася.

Далі француз Жорж хотів будь-що виправдати довіру мами. Випускник паризької гірничої академії влаштувався у лабораторію ядерної фізики престижного Колеж де Франс.

З-поміж грошовитих пропозицій він обрав науку. Цю лабораторію очолював Фредерік Жоліо-Кюрі, чиї лекції особливо цікавили молодого спеціаліста. Невдовзі він захистив дисертацію. Тоді ж пан Шарпак познайомився з Домінік, яка полонила його скромністю та увагою до інших. Йому подобалася чарівна усмішка, темні очі, але найбільше - її благородна натура. Домінік стане коханою на все життя жінкою, але не єдиною.

«Фізика нагадує вимогливу, а іноді згубну коханку. Вночі та вдень, влітку і взимку, вранці та ввечері вона переслідує вас, полонить, переповнює та занурює у розпач. І ви божевільно любите її та невільні розлучитися з нею бодай на день», - писав Жорж Шарпак у спогадах.

Нобелівська премія

Фізика привела Жоржа Шарпака до Женеви, у Європейський центр ядерних досліджень. Відомі на той час технології спостереження елементарних частинок обмежували вчених. Пан Шарпак хотів замінити фотографії екраном комп'ютера та знайти спосіб, як пов'язати частинки. Йому це вдається.

У 1968 році під керівництвом вченого створили багатопровідникову пропорційну камеру, яку назвали «камерою Шарпака». Її почали застосовувати не лише у дослідженнях матерії, але й у біології, медицині, зокрема, під час обробки зображень людини.

«Фізика мене більше не залишала... І, на моє велике здивування, наприкінці 1992 року вона привела мене у Стокгольм - за Нобелівською премією. Нобелівська премія - це Ейнштейн, Нільс Бор чи Кюрі. Порівнювати себе з ними - не могло бути й мови!» - пригадував він.

Скромний Нобелівський лауреат не отямиться від шоку і не зрозуміє, що означає бути «фізиком», - відзначала співавторка книги його спогадів «Життя як нитка, що зв'язує», Домінік Содинос. А ще - вчений так і не відвідає рідні Сарни та Дубровицю, про що дуже мріяв в останні роки свого життя.

Олексій Бухало